

UDK: 811.163.42:81'38:81'35
Izvorni znanstveni rad
Prihvaćen za tisak: 29. rujna 2010.

Helena Delaš
Sveučilište u Zagrebu
helena.delas@vk.t-com.hr

Bilješke o naglasku Starčevićeve gramatike

U članku se istražuje koliko se i na koji način novoštokavski naglasni sustav ostvaruje u djelu koje je početkom 19. stoljeća napisano s namjerom da bude gramatika "književnoga" jezika, a ne gramatika jednoga dijalekta. Uže područje rada je morfološki naglasak glagola. Utvrđuje se opseg podudaranja, odnosno nepodudaranja Daničićeva istočnonovoštokavskoga naglašivanja i akcentuacije Starčevićeve Ričoslovice koja pripada zapadnonovoštokavskom naglasnom krugu. Donose se informacije o nizu primjera i kategorija koje se u suvremenome hrvatskom standardnom jeziku javljaju kao normirane ili prakticirane dublete.

1. Uvod

Šime Starčević, pisac prve gramatike hrvatskoga jezika pisane hrvatskim jezikom, razlikovao je četiri novoštokavska naglasna prije Karadžića i Daničića.¹ *Nòvâ ricsôslovica ilirická*² je početkom 19. stoljeća napisana s namjerom da bude gramatika "književnoga"³ jezika, a ne gramatika jednoga dijalekta. Ta

¹Daničić je u svojoj *Maloj srpskoj gramatici* (1850) prvi u Srba opisao novoštokavski naglasni sustav, a dosljedno ga označio u drugom izdanju Karadžićeva *Srpskog rječnika* (1852), dok su tipologija i tipološka klasifikacija tzv. klasičnoga srpskohrvatskog jezika dane u Daničićevim akcenatskim raspravama: *Akcenti u glagola*, JAZU, Zagreb, 1896, II. izd. i *Akcenti u imenica i pridjeva*, JAZU, Zagreb, 1913, II. izd. U ovom se radu podaci iz prve rasprave uzimaju za Daničićovo naglašivanje.

²*Nòvâ ricsôslovica ilirická vojnickoj mladosti krajicsnoj poklonjena trúdom i nás-tojânjem Shíme Starcevevicha xupnika od Novoga u Líci*. U Tarstu 1812.

³Naziv književni jezik do 70-ih godina 20. stoljeća jedini je kojim se označavao idiom koji se upotrebljavao u školi i u službenim prilikama. Usp. Brozović, D. (1970) *Standardni jezik*, Zagreb, Matica hrvatska.

je namjera vidljiva u Starčeviću oslanjanju na filološku tradiciju, spominje Kašića, Reljkovića, Della Bellu, Appendinija, Filipovića i Stullija, ali i u evidentnim odstupanjima u akcentu od ličkoga novoštokavskog ikavskog narodnog govora koji je osnova *Ričoslovice*. Zato Starčeviću akcentu treba pristupiti sa stajališta akcenta standardnoga jezika. Uz opis akcenatskih znakova Starčević je postavio pravila za raspodjelu naglasaka i zanaglasne dužine u određenim morfološkim kategorijama, dobro je zapisivao naglaske⁴ i iznosio primjere od kojih mnogi potvrđuju spoznaje do kojih je došla suvremena hrvatska normativna akcentologija, ali istovremeno nemali broj suvremenih akcentoloških postavki Starčevićeva akcentuacija opovrgava ili barem dovodi u pitanje. Ovom prilikom govorimo o naglasku glagolskoga sustava *Ričoslovice*; općenito se tvrdi da se zapadno naglašivanje najviše uposebilo u glagolskome sustavu.

⁴Starčević naglaske bilježi trima znakovima (“nadslovcima”): *smotanim* (^), *teškim* (˘) i *oštrim* (˙). Današnji naglasak ˘ bilježi znakom ˘, današnji naglasak ^ bilježi znakom ˘, današnji naglasak ˙ bilježi znakom ˙, a za kratkosilazni nema posebnoga znaka, ali mu je mjesto prepoznatljivo (prvi slog) pa se može govoriti o nultom izrazu za taj naglasak (Tafra 1993:61), npr. *nebo*=*něbo*: “Glàs kratki ne imádè nikakva biliga, nego se razùmì, kàdà slovka ne imà nad sobom nikakva zlamena, da se imà na kratko izrechi. Nájti chesh vindar kod Stullia, Della Belle, Appendinia, Relkovicha, Kacsicha, Philipovicha, Kassia, Velikanovicha i ostàlih, da vekshinom slovo za samoglàsnikom ovògà glàsa dvostruscè n. p. misto *nebo*, *tele*, *dilo* pishù *nebbo*, *telle*, *dillo*, uzmnàxajuch slova bez potribè.” (114) Nijedan od starijih hrvatskih gramatičara nije bio dosljedan u označivanju akcenata i često su miješali akcenatske znakove dajući im različite vrijednosti. I Starčevići su akcenatski znakovi polifunkcionalni, a u osnovi se zapaža sljedeće:

1. znak ˘ (*teški*) najviše upotrebljava; njime označuje dugosilazni akcent, zanaglasnu dužinu, ali i oba kratka akcenta ispred označene dužine, npr.: *mòst* (=mòst) 115, *vìka* (=vìka) 88, *bìli* (=bìli) 84, *ljùbim* (=ljùbìm) 59, *nòkàtah* (=nòkàtā) 11, *pàmèti* (=pàmèti) 17, *vòdè* (=vòdē) 10, *izgòvārà* (=izgòvārā), *bogòvìm* (=bogòvìm) 28 itd.

2. znak ^ (*smotani*) odgovara kratkouzlaznom akcentu, npr.: *xivòta* (=živòta) 12, *svidòci* (=svidòci) 114, *izgovòriti* (=izgovòriti) 15, *imèna* (=imèna) 26, *dìca* (=dìca) 11 itd. Iza znaka ^ često ne bilježi duljinu, ali se ona prema dijalektu treba pretpostaviti (Anić 1968:72): *krasnòslovja* (=krasnòslòvja) 79, *glasòmirja* (=glasòmìrja) 112 itd.

3. znak ˙ (*oštri*) odgovara dugouzlaznom akcentu, npr.: *rúbac* (=rúbac) 15, *plaménak* (=plaménak) 37, *proklétstvo* (=proklétstvo) 105, *dádù* (=dádū) 17, *kljúse* (=kljúse) 30 itd.

4. uzlazni akcent često ne bilježi ispred označene duljine, ali se on pretpostavlja prema dijalektu (Anić 1968:73): *volār* (=vòlār) 35, *nesričnìjì* (=nesričnìjì) 12, *dìtcè* (=dìtcè) 45, *subotè* (=sùbotè) 35, *odlazi* (=òdlazi) 16, *prasènje* (=pràsènje) 3, *mishànja* (=mìšànja) 103 itd.

5. u nekim primjerima akcent stavlja analogijom, npr.: *A pl. glàsove* (:glàs), *júnica* (:jùne) itd. Ipak Starčević dobro razlikuje četiri naglasaka, odnosno “glasa”: glas pod kratkim silaznim nazvao je *glas kratki*, pod kratkim uzlaznim *glas uzdignuti*, pod dugim silaznim *glas malo raztegnuti*, a pod dugim uzlaznim *glas posve raztegnuti*.

2. Naglasak infinitiva i prezenta

2.1. — Odstupanje od ličkoga ikavskog govora u akcentu evidentno je u postavljanju dugoga uzlaznog akcenta u infinitivu glagola prve vrste naglasnih tipova *trēsti*, *pòtrēsti*; *íci*, *nàíci*; *záci*, *izāci* . . . U Starčevićevu je naglašivanju u dugim neprefigiranim i prefigiranim infinitivima prve vrste uzlazna intonacija kao i u Daničića: *íci*, *dóci*, *otíci*, *svúci*, *protrēsti* . . . prema *íchi* 99,⁵ *dóchi* 99,⁶ *póchi* 96, 100, 106, *záchi* 97, *nájti* 29, 36, 41, 98, *pójti* 106, *dójti* 105, **prójti* {*pròjdèm* (= *pròjdēm*) 70, pridjev radni *pròshò* (= *pròšò*) 119}, **ójti* {*òjdèm*, *òjdèsh*, *òjdè*, *òjdemo*, *òjdètè*, *òjdù* (= *òjdēm*, *òjdēs* . . .) 70}, **zájti* — *zajdèsh* (= **zàjdēs*) 33, *otíchi* 99, 106, *izáchi* 73, **izájti* {*izàjdèsh* (= *izàjdēs*) 70, *izàjdè* 70, *izàjdèm* 70}, **iznájti* 72, *xívsti* 121 (*Tko sveto xívè sveto i umire.* 107), *svúchi* 73, **pásti* — *pàsè* (= *pàsē*) 13, **résti* — *réstè* (= *réstē*) 106, **protrēsti* — *protrésèsh* (= *protrésēs*) 113, 114, *dovésti* 64 — aorist *dovézoh*, *dovèzè*, *dovèzè*, *dovézosmo*, *dovézoste*, *dovézoshè* 64; ali je u kratkih glagola *rěci*, *mòci*, *ispeći* . . . prema Daničićevu *rěci*, *mòci*, *ispeći*: *rechi* 50, 65, 66,⁷ *mochi* 70,⁸ **ispeći* — prez. *ispècsèm* (= *ispècēm*) 71, **ùteći* — prez. *utecsèm* (= **utècēm*) 71 . . .

⁵Glagol *íci* u paradigmi: *idèm*, *idèsh*, *idè*, *idèmò*, *idètè*, *idù* 69. Bilježenje sugerira promjenu akcenta između prvog, drugog i trećeg lica singulara: *idēm*, *idēs*, *idē*; za koju u dijalektu nema osnove, nego je u svim licima kratki silazni akcent: *idēm*, *idēs*, *idē*, *idèmò*, *idètè*, *idù*. S obzirom na to da za kratkosilazni akcent Starčević osim nultoga znaka upotrebljava i znak ` (teški) ispred označene duljine, paralelni primjeri *idè* 68, *idè* 69, *idù* 11, *idù* 69, 70, 71 dokazuju da promjene u akcentu nema. Imperativ glasi *ídite* 69, a imperfekt je nenaglašen: *idiah*, *idjah* 69. Kako je *íci* nastalo od prvobitnog *iti*, kad je taj glagol složen s prijedlozima, *i* stojeći iza vokala (*na*, *po*, *pro* . . .) prelazi u *j* te nastaju oblici *najti*, *projti*, *pojti* itd.

⁶U dijalektu *dóci* — *dòdèm*, *dòšā*, rjeđe *dòšā*, *dòšla* — pridjev radni *dòshò* (= *dòšò*) 11, akcent imperativa *dójdi* 10 odgovara dijalektu, aorist (*ti*) *dójde* 16, 102, 110, *dójdeste* 110, *dojdoshè* 102, 105.

⁷Glagol *rěci* u paradigmi: *rècsèm*, *rècsèsh*, *rècsè*, *recsèmò*, *recsètè*, *rèkù* 69. Prema dijalektu (Anić 1968) cijelu paradigmu treba čitati s kratkosilaznim akcentom: *rècēm*, *rècēs*, *rècē*, *rècèmò*, *rècètè*, *rèkū*. Pisac je u tvorbi trećega lica plurala odstupio od svoga govora u kojem je *reču*. Aorist *rekosmo* (= *rèkosmo*) 66, 67. Pridjev radni *rèkò* (= *rèkò*) 29, *rekao* 69. U Daničića od *rěci* može u prezentu biti *rècēm* i *rècēm*, tako i u 2, 3. licu singulara aorista može biti *rècè* i *rècè*; u svim ostalim oblicima akcenti su kao u *pěci*.

⁸Od *mòci* je sg. (*ne*) *mògu* (= *mògu*) 88, 108, pl. (*ne*) *mògù* (= *mògū*) 11, 36, 88, *mògù* 13; dalje (*ne*) *moxèsh* (= *mòžēs*) 20, 22, 35, *mòxè* 27, 28, 29, 36, 87, *moxè* 19, 25, 99, 50, *nè moxè* (= *nè možè*) 11, (*ne*) *moxèmò* 14, 63, (*ne*) *moxèmò* 18. Pogrešan je akcent u *mòxè* 29, *moxè* 18. Glagol *mòci* u paradigmi glasi: *mogu ali morèm*, *moxèm*, *morèsh*, *moxèsh*, *morè*, *moxè*, *moremo*, *moxemo*, *morete*, *moxete*, *mògù* 70. Duljine su nepotrebne, bilježenje akcenta u fonetskoj realizaciji glagola koja nije iz dijalekta (*možem*, *možēs* . . .) upućuje na namjeru akcenta *mòžēm* — 3. l. pl. *mògū*. U dijalektu se kratkosilazni akcent nalazi u svim licima u fonetskom obliku *mòrem*, *mòreš*, *mòre*, *mòremo*, *mòrete*, *mòrū*. Anić je (1968) iznimno čuo *mògu*, *ne mògu* za prvo lice singulara, iako taj oblik Starčević donosi tri puta: (*ne*) *mògu* 88, 108, *mogu* 70 i njime potvrđuje akcenatsku promjenu koju propisuje suvremeni naglasni standard: *mògu* — *mòžēs*. Prema S. Vukušiću i suautorima

Za novoštokavske likove *trésti*, *trésla*; *tèci*, *tèkla*; *potrésti*, *potrésla*; *potèci*, *potèkla*; *naíci*, *naíšla*; *želímo*; *držéci* pretpostavlja se da imaju povijest drukčiju od one što vrijedi za ekvivalente sa silaznom intonacijom; prema Vukušiću (1984) potonji se temelje na pokrati infinitiva za dočetano *-i* zbog koje dolazi do prednovoštokavskoga prenošenja naglaska, tj. pojave novoga akuta (˘) i sekundarnoga kratkosilaznog naglaska (˘˘), a odraz takva stanja je kasniji dvoakcenatski monotonijski naglasni sustav: *trēstī* → *trēst* → *trēst* → *trēst(i)*, *trēsłä* → *trēsła* → *trēsła* → *trēsła*, *potrēstī* → *potrēst* → *potrēst* → *pòtrēst(i)*, *potrēsłä* → *potrēsła* → *potrēsła* → *pòtrēsła*, *tečī* → *tēc* → *tēc* → *tēc(i)*, *teklä* → *tèkla* → *tèkla* → *tèkla*, *potēcī* → *potēc* → *potēc* → *pòtēc(i)*, *poteklä* → *potèkla* → *potèkla* → *pòtekla*, *naīcī* → *naīc* → *naīc* → *nàić(i)*, *naīšłä* → *naīšla* → *naīšla* → *nàišla*, *želīmō* → *želímo* → *želímo* → *želímo*, *držēcī* → *držēc* → *držęc* → *dřžęc(i)*. Pretpostavlja se da je u Karadžić-Daničićevu idiomu izostala prednovoštokavska regresivna metataksa, tj. da nije bilo neoakuta i njegova prijelaza u dugosilazni (˘), odnosno da nije bilo kontinuiteta sekundarnog (neiskonskog) kratkosilaznog naglaska. Tako bi novoštokavski idiomi koji nisu kratili dočetano *-i* u infinitivu imali dvije razvojne faze manje u dotičnoj skupini glagola, tj. od likova *trēstī*, *potrēstī*, *tečī*, *potēcī*, *naīcī*, *držēcī* dobivaju izravnim novoštokavskim prenošenjem naglasaka likove *trésti*, *potrésti*, *tèci*, *potèci*, *naíci*, *držéci*, a onda i likove glagolskoga pridjeva radnog *trésła*, *potrésła*, *tèkla*, *potèkla*, *naíšla* i likove 1. i 2. lica množine prezenta *želímo*, *želíte*.

U Ivšića nalazimo: “Što prema inf. *pèci* imamo prez. *pèčē*, to je razumljivo, jer se akcenat u prez. (ispor. na pr. **pekā*, rus. пекý) povukao kao i u inf. (*pèci* ← *peči* od **pekti*). Tako se akcenat mogao po zakonu povući i u inf. *rásti* ← *rāsti* i u prez. *rástě* (rus. растí — растý) ili *trésti* ← *trēstī* — *trēsě* (rus. трястí — трясý).” (Ivšić 1911:193) Akcent *trēst* (→ *trēst*) objašnjava pak Ivšić modelom *potrēstī* → *potrēst*: “Od prahrv. (prarsrp.) **vlās̃* i **strāñ* nastaju u nas *vlās* i *strān* (po izgubu poluglasa skače akcenat na prednji slog za jednu moru, t. j. **vlās̃* → **vlās* [= **vlaà*], kao što od *trēstī* imamo *trēst*, kad otpadne *-i*.” (Ivšić 1911:61) Prema S. Vukušiću upravo nam akcentologija Stjepana Ivšića, više no ijedan drugi teorijski izvor, pomaže danas znanstveno utemeljiti hrvatsku normativnu akcentologiju: “Ukratko: po ustrojstvu je blisko sve što u novoštokavskoj konačnici

---

(2007) samo je prvo lice jednine prezenta obilježeno promjenom akcenta, a u Daničićevoj normi infinitivni je akcent *mòci* pa se zadržava u 1. licu sing. prezenta *mògu*, u imperativu *pomòzi*, u aoristu *mògoh*, *mòže*... , u glag. pridjevu prošlom *mògāvši*, u participu aktivnom svuda osim u sing. muškoga roda: *mògla*, *mòglo*, a u ostalim oblicima akcent je kratkosilazni. Stračević u imperfektu označuje samo dužine (2, 3. l. sg. i 3. l. pl.), aorist je nenaglašen, a u pridjevu radnom potvrđuje se brzi akcent. Impf: *mogah*, *mogàshe*, *mogàshe*, *mogahomo*, *mogahote*, *mogahù* (= **mògāh*, *mògaše*, *mògaše*...) 70, Ao: *mogoh*, *mogosmo*, *mogoste*, *mogoshè* 70. Pridjev radni: *mògò* (= *mògò*) 4, 103, 121, 74, *mogao*, *a*, *o*, *i*, *e*, *a* 70.

ima zajedničku točku, a po razvojnem je stupnju blisko sve ono što ima zajednički inventar i opća pravila razdiobe tog inventara. Ako tako gledamo, u jedan krug idu likovi *ozēpst̃i* → *ozēpst* → *ozēpst* → *òzēpst* i *òzēpst̃i*, a u drugi *ozēpst̃i* i *ozēpst̃i*; u jedan opet *drž̃imò* → *drž̃imo* → *drž̃imo* → *drž̃imo*, a u drugi *drž̃imò* i *drž̃imo*. A to znači da smo se izborom likova *òzēpst̃i* i *òzēbla* kao reprezentativnih likova naglasne norme odlučili i za budućnost likova *ozēpst* i *ozēbla*. Jednako izbor likova *zadrž̃im* znači i izbor sljedeće razvojne faze lika *zadrž̃im*. Hrvatska naglasna norma pokazuje baš takav unutrašnji razvoj i koherenciju.” (Vukušić 1984:132)

Starčević u svom dijalektu sustavno ima samo infinitiv bez dočelnoga *-i* pa je nepokraćeni oblik infinitiva s dugouzlaznim akcentom u *Ričoslovici* jedan u nizu dokaza da Starčeviću akcentu treba pristupiti sa stajališta akcenta standardnoga jezika, a ne sa stajališta akcenta dijalekta. No za takav je akcent, da bi ga normirao u gramatici, pisac morao imati izvor. Mažuranić, koji je novoštokavski naglasak u svojoj *Slovnici* (1854) čvrsto na starijem čakavskom utemeljio, donosi glagol *ići* u starijem obliku *iti* s akcentom *iti*, *īdem* 101, što odgovara Daničićevu akcentu *ići*, *īdēm*, a u složenicama, tj. prefigiranim tvorenicama, dosljedno zadržava uzlazni akcent uz očekivano duljenje:⁹ *otiti* (= *otiti*) 101, *nājti*, *nāci* (= *nājti*, *nāci*) 101. U tip *plēsti* ulaze Mažuranićevi glagoli *nēsti*, *gnjēsti*, *mēsti* (*mētēm*), *plēsti*, *grēpsti*, *tēpsti*, *uvēsti*, *pēci*, *žēci*, *tēci* (105); u Daničića još *bōsti* i *cvāsti*. Mažuranić s kratkim uzlaznim potvrđuje *lēci*, *mōci* (105), a u tipu *trēsti* ima *trēsti*, *mēsti* (*mézēm*), *dūbsti*, *skūbsti*, *zēbsti*, *rāsti*, *lēci*, *tūci* (105); u Daničića još *vēsti*, *vřsti*, *čr̃psti*, *živsti* (*živēm*), *vūci* i *vrijēci*. Mažuranić postavlja pravilo o promjeni naglasaka 1. lica jednine prezenta u 1. i 2. licu množine za glagole u čijim je prezentskim nastavcima morf *e* ili morf *i*: *pijem*, *pijemo*, *pijete*; *velim*, *velimo*, *velite*; *klēčim*, *klēčimo*, *klēčite* (76) te izrijekom kaže da: “Takve glagolje, u kojih skače naglasak s korena na predposljednjū slovkū, možeš poznati iz čakavskoga naglasaka, koji u tih rečih po svih osobah stoji na posljednjoj: *pijēm*, *pijēš*, *pijēm*, *pijemò*, *pijetè*, *pijú*; *velīm*, *veliš*, *velī*, *velīmò*, *velitè*, *velē*; *klēčīm*, *-iš*, *-i*, *klēčīmò*, *klēčitè*, *klēčē*.”

Starčević uzlazni akcent infinitiva glagola prve vrste *svūci* 73 (analogijom i **pāsti*, **rēsti*), *dovēsti* 64 (analogijom i **protrēsti*) ne prati adekvatima u prezentu, npr. *trēsti*, *trēsēm*, *tresémo*, *treséte*, ali takav akcent nalazimo u glagola drugih vrsta: *xelímò* 117, *xelímo* 118, *velímo*, *velíte* 68, *csinímo* 16, *uzimámo*, *uzimáte* 62, *bojítè se* 100, *bojíte se* 84...

⁹U Daničića (1896:19) stoji: “Složen ovaj glagol tako da pred njegovo *i* dogje samoglasno, a iza toga samoglasnoga pretvarajući svoje *i* u *j*, a to *j* opet slijevajući sa suglasnim koje se za njim nagje, daje priliku da mu se *i* akcent mijenja: ako je u prostoga na *i* akc. ` , pa u složenoga bude rečeno pretvaranje i slijevanje, na samoglasno iza kojega se na rečeni način izgubilo njegovo *i* dolazi ` : *dóci* (= *doići*) ...”

Glagoli koji u Daničićevoj normi mijenjaju akcent u 1. i 2. licu plurala prezenta su: — glagoli treće vrste prvoga razreda kao što su *žèljeti, bòljeti, glàdnjeti, trèptjeti, lètjeti, gòrjeti, zelènjeti, porumènjeti, pocrvènjeti* i dr. (uzorak *žèljeti* — *žèlīm, želímo, želíte*); — glagoli treće vrste drugoga razreda (po tradicionalnoj podjeli) kao što su *dřžati, lèžati, trčati, stàjati, bòjati se, bjèžati* i dr. (uzorak *dřžati* — *dřžīm, držímo, držíte*); — glagoli četvrte vrste kao što su *čàstiti, lòmiti, tròšiti, tvòriti, ùčiti, křstiti* (uzorak *lòmiti* — *lòmīm, lomímo, lomíte*); — glagoli četvrte vrste s kratkouzlaznim na drugom slogu kao što su *sramòtiti, svjedòčiti, vesèliti* (uzorak *sramòtiti* — *sramotīm, sramotímo, sramotíte*).

Činjenica da naglaske tipa *trèsti, pèci* i njima ekvivalentne neistoslo govne preinake u prezentu imaju u svojim gramatikama hrvatski jezikoslovci prve polovine 19. stoljeća, govori da genetskim razlozima kojima se služi Vukušić ne možemo naglasno razgraničiti zapadnonovoštokavsko (hrvatsko) od istočnonovoštokavskoga (srpskoga).

Zadržavanje dočetnog *-i* u infinitivu omogućilo je piscu *Ričoslovice* paralelno normirati starije likove s uzlaznom intonacijom i mlađe likove sa silaznom intonacijom, jer ondje gdje infinitiv nema više *-i* stari se naglasak nije mogao očuvati. Akcentuacija Starčevićeve *Ričoslovice* potvrđuje da gubljenje dočetnoga *-i* u infinitivu ipak nije nužan preduvjet za nastanak naglasaka kao *pèci, trèsti* i da u mnogim govorima umjesto starog **peći / pèci, *trèsti / trèsti, peklà / pèkla, trèslà / trèsla* dobivamo mlađe *pèci, trèsti* → *trèsti, pèkla, trèsla* → *trèsla* zbog djelovanja inovativnog pravila da infinitivni nastavak (*-ti, -ci*), a sekundarno i nastavak u *l*-participima, ne može biti naglašen.

M. Kapović donosi: “U čak. se to često ne vidi jer većina govora ima “krnje” infinitive na *-t/-ć*, ali čak i oni govori koji imaju puno *-ti/-ći* (često u čak. govorima srednje i sjeverne Dalmacije npr.) imaju uvijek *pèci, trèsti*, a ne **peći, *trèsti* što bi se očekivalo (usp. štok. *pèci, trèsti* uz *pěć(i), trěst(i)*). Većina je Zštok. govora također izgubila dočetno *-i* u infinitivu.” (Kapović 2008:32, bilj. 106). “Što se štok. tiče, stari naglasak u inf. i *l*-part. (tipa *rèci, rèklo*) često dobro čuvaju Ištok. govori. Za Zštok. se, tj. za hrvatski, često tvrdi da je ondje općenito samo *rěć(i), rěklo* (tako je npr. uglavnom u Posavini iako i ondje ima rjeđe *rèklo* i sl.), no to je prepojednostavljeno jer se na dosta mjesta još čuva stariji naglasak. Česta je situacija da se primjerice čuva, bar fakultativno, stariji naglasak u najčešćim primjerim kao *dòšli, rèkli, mòglo, dòšlo*, ali samo *plèla, mèli, tèklo* itd. Često se stari naglasak čuva samo u neprefigiranim glagolima, npr. *mòglo*, ali samo *pòmoglo* i često se bolje čuva kod kratkih nego kod dugih glagola, npr. *mòglo*, ali *trèslo*.” (Kapović 2008:33)

Kako iz naglasaka infinitiva proizlaze naglasci u glagolskom pridjevu radnom, za Starčevićovo naglašivanje suponiramo: *dòšō, dòšla, dòšlo*... na-

suprot *mògō*, *mògla*, *mòglo*, *ispekō*, *ispekla*, *ispeklo* ... Starčevićeve kontrahirane oblike *dòshò 11*, *pròshò 19*, *nashò 119* ... čitamo *dòšō*, *pròšō*, *nàšō*. Prema Vukušiću odgovarajući bi zapadnoštokavski standardni likovi trebali imati također kratkosilazni naglasak: *dòšao*, *pròšao*; uz pretpostavku da je u povijesti došlo do pomaka siline na prethodni slog po modelu *išlà* → *išla*,¹⁰ a spori naglasak na prvom slogu u svim rodovima jednine i množine imaju trosložni glagolski pridjevi radni složenica kao što su *izāci*, *òtići* (i druge od *íci*): *òtišao*, *izišao*, *izišla*... Kratkouzlazni akcent kao *išao* — *išla* — *išlo* Daničić tumači na sljedeći način: "Prvoga pridjeva od te osnove nema nego od шьд, od kojega je taj oblik u 1. padežu jednine muškoga roda bio od jednoga sloga: *šal*, u kom je samoglasno kratko i koji je za to što je od jednoga sloga i što mu je samoglasno kratko imao akcent "... " (19), dakle *šäl*, *šlà*, *šlò* kao *zào*, *zlà*, *zlò*, "... ali se taj oblik nije sačuvao taki, nego se privezala za nj sprijeda osnova od *iti*, a tada po općenitom pravilu, koje smo više puta mogli vidjeti (n. p. *čüh*, *zàčuh*), otpade akc. " pa na slog koji dogje pred onaj na kom je bilo ", t. j. na rečeno *i*, dogje `: *išao*, *išla*, *išlo*." (19) Kako donosi B. Martinović (2002:180) glagoli naglašeni po modelu: *dòci* — *dòšla* i *dòšla*, nalaze se samo u HJS¹¹ i to nesustavno — četiri glagola: *dòci*, *sāci*, *sīci*, *zāci*, od jedanaest iz ovoga naglasnog modela, imaju noviji, tj. kratkosilazni naglasak u glagolskome pridjevu radnom; u drugim je priručnicima pridjev radni redovito sa starijim, kratkouzlaznim naglaskom.

2.2. — Razmotrimo Starčevićeve akcente *umrīti 12*, *14*, *49*, *63*, *64*, *70* — *umrēm* (= *üm̄rēm*)⁷¹, pridjev radni *umrò* (= *üm̄rō*)⁸²; *uzēti 49*, *64*, *66*, *72*, *73* — *uzmēm* (= *üz̄mēm*)⁷², *104*, pridjev trpni *uzēti*, *uzētē* (= *üz̄ētē*, *üz̄ētē*)¹⁷, aorist 3. l. pl. *uzéshè* (= *uzéšē*)⁶⁴; *uzpēti se 95*; *otēti 72* — *otmēm* (= *öt̄mēm*)⁷², pridjev trpni *otēt* (= *öt̄ēt*)⁷³; **pocsēti* prema *pocsmēmò* (= *pòč̄mēmō*)⁸⁹, pridjev trpni *pocsètò* (= *pòč̄ètō*)⁶³; *doprīti 27*; analogijom prema *doprīti* je **proxdrīti* — prez. *proxdrēm* (= *pròž̄drēm*)⁷¹; *donīti 19*, *85*; *proklēti 73* — pridjev trpni *proklèt* (= *pròklēt*)⁷³.

Prema Daničićevoj normi osobitost je glagola petoga razreda prve vrste to što uzlazni akcent ne ostaje na istom mjestu kad se glagol "združī" s prijedlogom. Tako je prema prostom glagolu *klēti* složeni glagol *zàklēti*, a istovjetna akcenatska promjena nalazi se i u složenim glagolima *pòčēti*, *nàčēti*, *òtēti*, *üzēti*, *sàžēti*, *pròpēti*, *ùmrijeti*, *zàsūti*, *pròž̄drijeti*, *dòprijeti*, *zàstrijeti*, *zàdrijeti*... (Daničić 1896:21–25) Jednako se ponaša i glagol *nēsti* (*nēsēm*), koji pripada drugom razredu prve vrste, za kojega Maretić (1899:203) kaže da je bez prijedloga *slabo običan*, *upravo dijalektičan* i da ga dobri štokavci govore složena s prijedlozima: *dònesti*, obično *dònijeti*, prezent: *donēsēm*,

¹⁰Prema Tomljenoviću (1911:599) *išla* može biti i analogijom prema *pèkla*.

¹¹Barić, E. i suautori, 1999: *Hrvatski jezični savjetnik*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Pergamena — Školske novine, Zagreb.

donèsēš, donèsē, donesémo, doneséte, donèsū. U nesloženim, tj. neprefigiranim oblicima akcent je drugačiji: u južnom govoru *nijèti, snijèti*, istočno *nèti, snèti*, zapadno *níti, sníti*: “U složenijeh, koji imaju cio slog više nego prosti, mijenja se u infinitivu taj $\acute{}$ na $\hat{}$, pa na slog koji je pred $\hat{}$ dolazi $\grave{}$, a tada u južnom govoru mjesto $\hat{}$ na prvi od dva glasa kojima zamjenjuje staro $\hbar$ dolazi akcentat $\grave{}$, koji opet otpada kad pred njim ima $\grave{}$: *dònijeti* (istočno *dònèti*, zapadno *dònìti*) *zànijeti, iznijeti, nànijeti, nàdnijeti, òbnijeti, òdnijeti*. . .” (Daničić 1896:7) Međutim Daničić dodaje da se od glagola kao *nijèti, snijèti* složeni govore i bez rečene promjene u infinitivu pa Karadžić u rječniku ima za istočni govor uz *dònijèti, pònijèti* i *donèti, ponèti*. Na osnovi Starčevićeva bilježenja *umríti, uzèti, otèti, doníti, proklèti*. . . zaključujemo da su oblici nepromijenjena akcenta bili karakteristični i za zapadni (ikavski) govor.

2.3. — U Starčevićevu su jeziku glagoli treće vrste na *-jeti* ostvareni pomoću nastavka *-iti*, što znači da s ikavskog gledišta idu u četvrtu vrstu. To su sljedeći glagoli: (*bòliti*) — *bòli* (= *bòlī*) 71, (*dàxditi*) — *daxdì* (= *dàždī) 71, (*gàrmiti*) — *gàrmì* (= *gàrmī*) 71, (*viditi*) (= *vìditi*) 13, 18, 54, 72, (*lètiti*) — *lèti* 11, (*xèliti*) — *xèlish* (= *žèlīš*) 108, (*gòriti*) — *gòrì* (= *gòrī*) 10, (*xúditi*) — *xúdish* (= *žúdīš*) 12, (*tárpiti*) — *tárpì* (= *tárpī*) 49 {usp. *tútnjiti* — *tútnjī* 71}, *chútiti* 22, *xíviti* 12, 49, 85, *shtéditi* 98. Odnos između naglasaka neprefigiranih i prefigiranih ikavskih likova glagola s jatom nije eksplicitan jer u korpusu *Ričoslovice* ne nalazimo relevantan broj prefigiranih oblika; samo je jedan primjer *uzdàrxè* 97 i potvrđuje Daničićev uzorak nepromijenjena naglasaka *zadržati, zadržīm* (imperativ *zadržì!*).¹²

Prema HGr¹³ glagoli III. i IV. vrste složeni od glagola s uzlaznim naglaskom u prezentu mogu imati dublete s pomaknutim naglaskom: prema *živjeti* — *živīm* i *željeti* — *želīm* složenice su *doživjeti* — *doživīm* i *džživīm*, *zaželjeti* — *zaželīm* i *zàželīm* (237); tako je i od *zabòljeti* — *zàbolīm* i *zabòlīm*, od *prelètjeti* — *prèletīm* i *prelètīm*, od *odlèžati* — *odlèžīm* i *òdležīm* (258), od *izvíždati* — *izvíždīm* i *izvìždīm* (259), ali je u skupini takvih glagola IV. vrste normiran samo uzorak nepromijenjena naglasaka *požúriti* — *požúrīm* (260).

¹²“U složenijeh ostaje $\grave{}$ i $\acute{}$ gdje je u prostijeh: *zaželīm, zaželímo, zaželjeh, zaželje; zadržīm, zadržímo, zadržah, zadržasmo*. A kad se u prostijeh mijenja $\grave{}$ na $\grave{}$, otpada u složenijeh akc. $\grave{}$, pa naprijed na najbliži slog dolazi $\grave{}$ u oblicima u kojima samo rečena promjena biva: *pòdrži, pòdržimo, pòdržite*. . .” (Daničić 1896:40) Prema Škavić (1993) u glagola koji se sprežu po uzorku *držati, držīm* nositelji “uporabne zapadne novoštokavske norme” ostvaruju imperativ *dřži!* (: *zadržì!*), dok priručna literatura prema Daničićevoj naglasnoj normi donosi *dřži!* (: *zadržì!*). Vukušić i suautori (2007) općehrvatskim naglaskom smatraju upravo *dřži!* (: *zadržì!*).

¹³Barić, E. i suautori, 1997, II. izd.: *Hrvatska gramatika*, Školska knjiga, Zagreb

Anićev *Rječnik* (1991) i *Rječnik hrvatskoga jezika* koji je uredio Šonje (2000) nedosljedno donose dvojne naglaske u prezentu prefigiranih oblika: Š ima *uštédim, ùštédim, zaštédim, zàštédim, doživim, dòživim, izivim (se), naživim (se), nàživim (se), pòživim, preživim, prèživim, proživim, pròživim, uživim (se), ùživim (se), prešutim, prèšutim, zašutim, zàšutim, zašištim, zašúmim, zàšúmim, iscūrīm, zadržim, pridržim, zaželim, zàželim, preletim, prèletim. . .*; A ima *ùštédim, zaštédim, doživim, izivim (se), pòživim, preživim, pròživim, ùživim, zàživim, održim, pridržim, zadržim, izdržim, pòdržim. . .*

S. Vukušić (1984:132) je na osnovi svojih proučavanja ikavske zapadne novoštokavštine zaključio da su naglasci prezenta prefigiranih oblika glagola na *-jeti* tipa *prèletim, òtrpim* ikavizmi, jer je infinitiv *polètit* kao *polòmit* pa im je jednak i naglasak prezenta: *pòletim* kao *pòlomim*. Isti je odnos i u glagola s dugouzlaznim naglaskom: *otr̀pit* kao *jednàcit*, prezent *òtrpim* kao *jèdnàčim*. Bitnu dokaznu vrijednost za utjecaj dijalektnog ustrojstva na naglasni sustav Vukušić pronalazi u Ivšića koji donosi: “Kad je prez. *letim* složen s kojim prijedlogom, onda se mjesto *letim* govori *lètim*, na pr. *prelèti (prèleti), polèti (pòleti), zalèti se (zàleti se)* i dr. Tako se i pored *bolj* govori obično *razbòli se (ràzboli se)*, premda sam zabilježio i: *razbolim se (Štitar)* i *razbolj se (Zadubravlje)*.” (Ivšić 1913:79)

Kako su Štitar i Zadubravlje na ikavskojekavskom području, za Vukušića su navedena naglasna odstupanja logična; naime na ijekavskom području nema izjednačenja glagola treće i četvrte vrste u infinitivu pa ostaje i naglasna razlika u prezentu. S obzirom na premisu da ikavska novoštokavština ne poznaje naglasni uzorak *polètiti — polètim*, već ti glagoli ostvaruju naglaske po uzorku *prelòmiti — prèlomim*, a uzorak *prelòmiti — prèlomim* je veza između ikavske i ijekavske zapadne novoštokavštine, Vukušićeva je teza da se hrvatski standardni jezik odlučio za ijekavske morfološke oblike, ali je zadržao ikavske zapadnonovoštokavske naglaske u prefigiranim oblicima glagola na *-jeti*. Razmatrani je naglasni odnos zahvatio i one glagole u kojih se sa suvremenoga gledišta refleksi *jata* ne vidi, jer se u njih poslije fonema *č, ž, j* i skupova *št, žd* (po tradicionalnoj podjeli glagoli 3. vrste, a po inoviranoj podjeli glagoli 5. vrste) različitim glasovnim promjenama javlja morf *-a*: *zazújati, zadržati, potrčati, zavrištati, zazvíždati, zašúštati. . . — prez. zàzújim, zadržim, pòtrčim, zàvrištim, zàzvíždīm, zàšúštim. . .* Konačno, njima se naglasno pridružuju i glagoli četvrte vrste kao što su *zatrúbiti, požúriti, iscúriti, ishlápiti. . . — prez. zàtrúbim, pòžúrīm, iscúrīm, ishlápim*.

Vukušićevo izjednačivanje prezenta *òtrpim* s prezentom *jèdnàčim* pretpostavlja u staroštokavskome odnosu u kojem je *(o)tr̀pim* kao *jednàčim*, no Ivšić (1913) nigdje ne spominje da su se u staroštokavskom prezentu kao *živim, trubim, cūrī, kišī, svitlī, žmūrīm. . .* složeni s prijedlogom govorili *živim*,

trúbim, cúrim, npr. *doživim, zatrúbim, iscúrim*... , što bi dalo *dòživim, zàtrúbim, iscúrìim*.

Rečeno je da u Daničićevoj zapisanoj normi nigdje akcenta ne mijenjaju glagoli treće vrste kao *ćútjeti, stídjeti se, trǫpjeti, živjeti, krícati, rézati, zújati* i drugi takvi, bili ili ne bili složeni s prijedlogom, ali glagoli *bòljeti, glàdnjeti, trèptjeti, željeti* i drugi takvi mijenjaju akcent u 1. i u 2. licu plurala prezenta, u glagolskom prilogu sadašnjem i u ženskom i srednjem rodu pasivnog participa: *želimo, želíte, želéci, željena, željeno*. Kad su potonji glagoli složeni s prijedlogom akcentuiraju se kao nesloženi: *zabòl̄, oglàdn̄, zažèl̄im* itd., ali jest važno što se u neprefigiranom obliku slažu u infinitivu i prezentu brojem slogova i akcentom s glagolima četvrte vrste kakvi su *čàstiti, lòmiti, tròšiti, tvòriti, ùčiti, bòriti se, bròditi, gòstiti, gùbiti, lòviti, plòviti* itd., koji su brojni (vidi Daničić 1896:54,55) i u kojih je osobito sljedeće: — u većini oblika akcentuiraju se kao u infinitivu; prez. *čàst̄im, lòm̄im, tròš̄im, gùb̄im, lòv̄im* itd., mijenjajući akcent samo u 1. i 2. licu plurala prezenta, npr. *lomímo, lomíte*, u 2. i 3. licu singulara aorista (*lòm̄i*) i u pasivnom participu (*lòm̄ljen, lòm̄ljena*); — kad su složeni s prijedlogom *s*, npr. *slòm̄iti*, mijenja im se akcent u prezentu, iako nisu dobili ni jedan slog više, te se *slòm̄iti* ne naglašuje kao *lòm̄iti*, nego kao *nòsiti* : *slòm̄im, slòm̄iš, slòm̄i*... (= *nòs̄im, nòs̄iš, nòs̄i*...); — kad su složeni s prijedlogom u kojem je vokal, npr. *prèlòm̄iti, potròšiti, ugòstiti*, onda se u prezentu naglašuju kao složeni od *nòsiti* (npr. *donòsiti*), dakle *prèlom̄im, prèlom̄iš, prèlom̄i*... = *dònos̄im, dònos̄iš, dònos̄i*...; — rječca *ne* trebala bi po zakonu imati isti akcent kao i glagol složen s prijedlogom, npr. *donòsiti* — *dònos̄im* = *ne nòsiti* — *nè nos̄im*, ali u glagola o kojima se govori nije tako, nego u niječnom prezentu uzlazni akcent ostaje na svome mjestu: *prèlom̄im* : *ne lòm̄im, pòtroš̄im* : *ne tròš̄im* itd.

Kako su akcenatske promjene u glagola složenih s prijedlozima zamršene, i sam se Karadžić u rječniku koleba između *doplòviti, doplòv̄im* i *isplov̄iti, isplov̄im*. Jasno je da se i na osnovi Karadžić-Daničićeva novoškotskoga naglasnog modela može pretpostaviti utjecaj glagola četvrte vrste kao *prèlòm̄iti* — *prèlom̄im* na glagole treće vrste kao *prelètjeti* — *prelèt̄im* → *prèlet̄im*, ali u glagola s dugim korijenskim slogom ostaje *doživjeti* — *doživ̄im, zašúštati* — *zašúšt̄i* itd. jer je u četvrtoj vrsti glagola kao *zatrúbiti, zaškrípiti, iscúriti* itd. dosljedno *zatrúb̄i, zaškríp̄i, iscúr̄i*, a u glagola tipa *jednác̄iti* — *jèdnāč̄im* odnos je drugačiji: *jèdnāč̄im* ← *jednāč̄im*. Važno je što su glagoli četvrte vrste s dugim korijenskim vokalom kao *trúbiti* — *trúb̄i* neprelazni jer je prezent prelaznih glagola obično obilježen promjenom infinitivnog akcenta, a u prezentu neprelaznih glagola promjene nema.; uočio je to i Daničić:

“Ovi su glagoli gotovo svi neprelazni, kao što su oni pod *a*. gotovo svi prelazni (tip *hváliti* — *hvál̄im*, H.D.); osim toga ima megju njima glagola koji kad su prelazni mijenjaju akcent kao i ostali pod *a*., te

su ondje i spomenuti, a kad su neprelazni pripadaju ovamo pod *b*; n. p. tūžiti, tūžim (prelazno) i tūžiti, tūžim (neprelazno), slāditi, slādīm (prelazno) i slāditi, slādī (neprelazno); tako slijèditi, slijèdīm (neprelazno) i naslijèditi, nàslijèdīm (prelazno); po tome se može misliti da je razlika u akcentu izmegju onijeh pod *a*. i ovijeh pod *b*. od tuda što su jedni prelazni, a drugi neprelazni.” (47)

Rijetki su glagoli koji u jezičnim priručnicima dolaze u dvojnim oblicima ostvarujući opreku prelaznosti / neprelaznosti nastavcima *-jeti/-iti*, npr. *ožívjeti* (postati živ, oporaviti se) i *ožíviti* (učiniti živim, obnoviti). Prezent neprelaznoga glagola zadržava infinitivni naglasak: *ožívīm*, a prezent prelaznoga glagola mijenja naglasak: *òžívīm* (Z. Vuković 1978:41). Prema mišljenju S. Vukušića (2007:148) ova je opreka prihvatljiva radi očuvanja i razvijanja razlikovnih jedinica, ali ne može funkcionirati jer nije u ustrojstvu “zapadnog dijalekta kao jezgre hrvatske naglasne norme” pa se na razini propisane norme treba provesti naglasno izjednačenje u korist oblika na *-iti*. Tako je u Šonjinu rječniku pomjeren naglasni odnos između glagola III. i IV. vrste: *ožíviti* — *òžívīm* i *ožívjeti* — *òžívīm*, *oslijépiti* — *òslijépīm*, *oslijépjeti* — *òslijépīm* itd., a Đ. Škavić zaključuje da iz “. . . zanemarivanja tako jake naglasne funkcije kao što je razlikovnost proizlazi pretpostavka da zapadna novoštokavska norma nikada nije ni poznavala naglasne uzorke *pocrvènjeti*, *pocrvèním* i *poskúpjeti*, *poskúpīm*.” (Škavić 1993:46,47) Jedino što sa sigurnošću možemo tvrditi jest to da se u današnjoj priopćajnoj praksi provodi morfološko izjednačivanje u korist oblikā na *-iti*, jer se u nizu glagola upotrebljava samo oblik na *-iti*, bez obzira na opreku prelaznost / neprelaznost. Govoriti o nepostojanju određenih naglasnih uzoraka u zapadnoj novoštokavštini na temelju podataka dobivenih od ciljano biranih informanata, daje pravo svakom izvornom govoritelju standardnoga jezika i dalje tražiti rješenja u vlastitu idiolektu i vjerovati mu; pokazuje se da je i s ljudima koji normiraju naglaske često baš tako. U skupini razmatranih glagola kojima se u neprefigiranom obliku uzlazni naglasak infinitiva ne mijenja u prezentu: *trǎpjeti* — *trǎpīm*, *čúčati* — *čúčīm*, *šúštati* — *šúšti*, *cúriti* — *cúri*. . ., zapadni novoštokavci (npr. u Slavoniji) dobro čuvaju izvorno mjesto naglasaka: *istrǎpjeti* — *istrǎpīm*, *zašúštati* — *zašúšti*, *iscúriti* — *iscúri*; bolje u dugim glagolima jer dugouzlazni naglasak teže uzmiče s unutarnjih slogova. Ako se organska osnovica zapadnoga tipa novoštokavskoga govora nalazi samo u zapadnom dijalektu, tj. ako se isključuju ostali novoštokavski govori, pogotovo jekavski govori u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini, onda u analizi naglasnih promjena prefigiranih oblika glagola na *-jeti*, *-ati*, *-iti* nema mjesta ni jednom tumačenju koje ne polazi od jezičnog ustrojstva izdvojenih govora.

Prema Ivšiću (1911) osim kategorije prelaznosti na akcent glagola u hrvatskom jeziku utječe i tvorbeni motivacija pa se kriteriji miješaju. Akcent deverbativnih glagola obično prevlada nad akcentom denominativnih gla-

gola, npr. u glagola IV. vrste govori se i neprelazno *hláditi*, *hládī* umjesto *hládī*¹⁴ (usp. deverb. *vrátiti* — *vrátī*). Što su se pak neki deverbativni (neprelazni) glagoli IV. vrste kao *bròditi*, *bròdī* umjesto *bròdī*¹⁵ povelili za denominativnim glagolima kao *gòstiti*, *gòstī*, utjecaj je neprelaznih glagola III. vrste s akcentom kao *lètjeti* — *lètī* (← *letī*) jer su im prezenti oblično jednaki. Glagoli III. vrste mogli su utjecati na akcent glagola IV. vrste jer su mnogi glagoli III. vrste prešli u IV. vrstu; tako je u hrvatskom *obòsiti* (postati bos) prema rus. обосѣть (neprel.) i обосѣть (prel.). Prelazni deverbativni glagoli IV. vrste kao *donòsiti* — *dònosī*, *povòditi* — *pòvodī* utječu na prelazne denominativne glagole IV. vrste kao *polòmiti* — *pòlomī*, *ugòstiti* — *ùgostī* (umjesto *polòmī*, *ugòstī*). Tako i glagoli III. vrste s kratkim korijenskim vokalom kao *lètjeti* — *lètī* postajući prelazni složeni s prijedlogom mijenjaju akcent: *prelètjeti* — *prèletī* umjesto *prelètī*. Naglasne promjene prefigiranih oblika sekundarno se šire na druge prefigirane glagole (neprelazne), pa je i *zàletī se* umjesto *zalètī se*, i *prènoći* umjesto *prenòći*. Vidimo da je u glagola III. i IV. vrste s kratkim korijenskim vokalom akcent pomjeren i u neprefigiranim i u prefigiranim oblicima, dok se u glagola s dugim korijenskim vokalom, prema podacima koje nam daje Ivšić (1911, 1913), akcent primarno mijenja u neprefigiranim oblicima.

Prema različitom ruskom akcentu воротѣть — 3. l. sg. ворóтитъ i холодѣть — 3. l. sg. холодѣтъ nalazimo u Šonjinu rječniku jednak akcent *vrátiti* — *vrátī* i *hláditi* — *hládī* (nesv. prel.), ali i *hládnjeti* — *hládnī* (nesv. neprel.) uz npr. *hlápiti* — *hlápī* (nesv. neprel.). Da je prevladao akcent glagola prvoga tipa, deverbativnih, vidimo po tome što u narječjima ima potvrda i za stariju razliku u akcentu takvih prezenta: *gradīm* (pored *grádīm*), *grīšīm* (pored *grīšīm*), *svetīm* (pored *svètīm*), *zlatīm* (pored *zlátīm*)... S obzirom na teoriju o pokrati prednaglasnih duljina u slaven-skom (prednaglasne duljine krata se ispred dviju ili više mora, o čemu vidi više u Kapović 2008) problem je ujednačivanje duljine u svim oblicima glagola tipa *ùčī*, *sijédī*, *trúbī*, *grádī*. U *ùčī* : *ùči!* je poopćena kračina (prema starijem *ùčī* : **úči!*), a u *trúbī* : *trúbi!* duljina (prema starijem **trúbī* : *trúbi!*), u više *ě*-glagola s dugim korijenom kao *sijédjeti*, *sijédīm* također duljina (usp. pridjev *sijéd*). “U *i*-glagolima se prilikom unošenja duljine, *gradīm* → *grādīm*, prema imp. *grādī!* i vjerojatno prema *grád* itd., u većini štok. i čak. govora dogodila i promjena naglasne paradigme pa ti glagoli iz n. p. C prelaze u n. p. B jer je tako bilo lakše održati tu duljinu (duljina je ispred neoakuta prilično obilježena, vidi dolje, i teži je se ukloniti. U štok.

¹⁴U Ivšića (1913:81) nalazimo *olādī se* (→ *oládī se*) i bilješku da prema Karadžićevu izjednačenu akcentu *hládīm* i *hládīm se* govore štokavci *hládīm* prelazno i *hládī* neprelazno (npr. nešto me hládī) te *hládīm se* prelazno (ugrijao sam se pa se hládīm) i *hládī se* neprelazno (npr. čorba je vruća, neka se hládī).

¹⁵*Broditi* je iterativ od *brestī*.

su u većini govora kraćinu ujednačili samo glagoli *učiti* — *učīm*, *gùbiti* — *gùbīm* i *činiti* — *čīnīm* (usp. imp. *gùbi!*, *čīni!*), duljinu s ostankom u n. p. C ima kojih 10–15 glagola kao *tájī*, *trúbī*, *srámī se* itd. (broj glagola varira po govorima), a ostali glagoli (kao *grādīm*) u načelu prelaze u n. p. B. . .” (Kapović 2008:18,19)

Prema dominantnom općem tipu *vrátiti* — *vrátīm* nalazimo u Starčevića prezente *svītli*, *žúdiš*, *těžīmo*, *snīži* (*svītli* 16, *xùdiš* 12, *tèžīmò* 85, *snīži* 71).

3. Naglasak aorista

U tom je glagolskom obliku u prvom licu jednine i svim licima množine naglasak infinitiva dotičnoga glagola: *púnuti* — *púnuh*, *púnusmo*, *púnuste*, *púnushè* 64; *ljúbiti* — (*ljúbih*), *ljúbismo*, *ljúbiste*, *ljúbishè* 60; *izpísati* — *izpíasmò* 50; *upísati* — *upíсах* 29; *napísati* — *napíсах* 110; *podpísati* — *podpíсах* 126; *dovésti* 64 — *dovézoh*, *dovézosmo*, *dovézoste*, *dovézoshè* 64; *uzéti* — *uzéshè* 64; *prímīti* — (*prímīh* 107, 125); *dójti* — *dójde* 16, 102, 110, *dójdoste* 110; *pójti* — *pójde* 106; *ukázati* — *ukázasmò* 17; *odréđiti* — *odréđismò* 22; *napoménuti* — *napoménusmo* 23, 70, 85, 103 (1. l. Sg. *napomènuh* 50); *opoménuti* — *opoménusmo* 34; *koráciti* — *korácistè* 121; *umlátiti* — *umlátishè* 83. Uočavamo kolebanje naglasaka prvog lica jednine koji se teži izjednačiti s naglaskom drugog i trećeg lica jednine: *ljúbih* 60, *prímīh* 107 = *ljúbih*, *prímīh* (usp. 2/3. l. *ljúbī*, *ljúbī* 60). Vukušić i suautori (2007:148) donose da se naglasak prvog lica jednine aorista donekle koleba zbog startne zapadnonovoštokavske prozodije, težeći ponekad izjednačiti se s naglaskom drugog i trećeg lica jednine, ali da se to može zanemariti jer težnja za ujednačenjem s naglaskom u licima množine prevladava.

Za složeni glagol *dòvesti* prema nesvršenom *dovòziti* (u piščevu dijalektu je *dòvesti*, *dovèzēm*, *dòvezlo*, a u Daničića *dovèsti*, *dovèzēm*) Starčević u singularu aoristne paradigme normira generaliziranu prototoniju koja je u njegovu dijalektu: *dovezoh*, *doveze*, *doveze*, *dovézosmo*, *dovézoste*, *dovézo-shè* 64 = *dòvezoh*, *dòveze*, *dòveze*, *dovézosmo*, *dovézoste*, *dovézošē*; nasuprot akcenatskoj razlici između 1. lica i 2, 3. lica singulara u Daničića: *dovézoh*, *dòveze*, *dòveze*. Infinitiv složenoga glagola *dòvèsti* prema nesvršenom *vèsti* glasi u Starčevića *dovésti* 64 — aorist *dovézoh*, *dovèzè*, *dovèzè*, *dovézosmo*, *dovézoste*, *dovézoshè* 64 = *dovézoh*, *dovèzē*, *dovèzē*, *dovézosmo*, *dovézoste*, *dovézošē*. U toga je glagola razlika u akcentu između 1. lica i 2, 3. lica singulara održana što upućuje na postojanje dubleta, no prema Starčeviću bi bilježenju u standardnome jeziku u mnogim aoristnim paradigmama naglasak bio niveliran: *xeh*, *xe*, *xe*, *xesmo*, *xeste*, *xeshè* (= *žèh, žè, žè, žèsmo, žèste, žèšē) 64, *pokrih*, *pokri*, *pokri*, *pokrismo*, *pokriste*, *pokrishè* (= *pòkrih, pòkri, pòkri, pòkrismo, pòkriste, pòkrišē) 64, *uzeh*, *uze*, *uze*, *uzesmo*, *uzeste*,

uzéshè (= *ùzeh, *ùze*, *ùze*, *ùzesmo*, *ùzeste*, *uzéšē*) 64, *sikoh*, *sicse*, *sicse*, *sikosmo*, *sikoste*, *sikoshè* (= *sìkoh, *sìče*, *sìče*, *sìkosmo*, *sìkoste*, *sìkošē*) 64, *hotih*, *hoti*, *hoti*, *hotismo*, *hotiste*, *hotishè* (= *hòtih, *hòti*, *hòti*, *hòtismo*, *hòtiste*, *hòtišē*) 68. . .

Duljina u trećem licu plurala aorista nalazi se prema postavljenom pravilu: *Na zadnjoj slovki trećega sobstva većbroja prošastoga samostavnoga, i budućega vrmena: govorišè, písašè, govori èè, písa èè.* (115) Taj završetak nije dug u Daničićevu propisu, a u suvremenome standardnom jeziku postoje dubletni morfi, s kratkim i dugim samoglasnikom: *-še/šē*. Očigledno je da je Starčević slušao dužinu u aoristu (Anić (1968) ju je utvrdio samo iznimno u *bišè*, *skòčišè*, iako površina na kojoj je konstatirana u štokavskim govorima prema P. Sladojević (1960) nije mala) i u mnogim se primjerima zadovoljava bilježenjem samo dužine krajnjega samoglasnika u 3. licu množine: *imašè 55, orašè 57, mogošè 70, prodadošè 64, dadošè 64, padošè 64, pokrišè 64, žešè 64, sikošè 64, ne učinišè 19, ustadošè 4, hotišè 68, utekošè 116, izgubišè 48, propivašè 87, ukradošè 89, donesošè 102, viknušè 112, ganušè 122, izletišè 105, govorišè 115.*

U drugom, trećem licu singulara je povučeni, čelni naglasak, tj. jedan od silaznih naglasaka: dugosilazni je u nesloženih glagola duge osnove *ljúbiti*, *púnuti* — *ljúbì*, *ljúbì* (= *ljúbì*, *ljúbì*) 60, *pùnù*, *pùnù* (= *pùnù*, *pùnù*) 64; prema nultom znaku za kratkosilazni naglasak čitamo *ùzmožè 122, dðveze, dðveze 64, òstadè 121, 125, ùčinì* u *Karvi nemila shto ucsinì od mene. 33, ùzrokovā 88, 103, ìzidè 105 pðpì 105, ùdāvì 10, pðkrì 64, sàkrì 64*. Starčević naglasak razlikuje 2, 3. l. sg. aorista od 2, 3. l. sg. imperativa govoreći da aorist nadslovka nema, što znači da je u aoristu nulti znak za kratkosilazni naglasak: “Izhodeche na *iti* kao *udriti*, *pokriti*, *umrìti* imaju na *ih*, *i*, *ismo*, *pokrih*, *pokri*, *pokri*, *pokrismo*, *pokriste*, *pokrishè*. Ovo vrime valja razluciti od zapovijedajuchega nacsina, jere se u onom ima nadslovak, a u ovom ne *pðkrì*, *sakrì*, i ost. iznimlje se *udriti* u zap. nác. udri, u prosh. ùdrì i josh koja.” (64)

Ipak u aoristu glagola prve vrste naglasak infinitiva je dosljedno zadržan u svim licima, npr. *uzéti*, *dovésti*, *dójtì*, *pójti* : *uzéšè*, *dovézoh*, *nájdè*, *pójde* (*uzéshè 64, dovézoh 64, nájdè 106, pójde 106*) što znači da akcent u 2, 3. l. jd. aorista na štokavskome zapadu nije usustavljeno povučen kao što to tvrdi Vukušić u zborniku *Stjepan Ivšić* (Finka 1996).

Prema Ivšiću (1913:89,90) u posavskom se govoru akcent nalazi na prvom slogu češće nego u “književnom govoru”, ukratko: aoristi glagola druge vrste akcentuiraju se *ðkrènu* (— *krèni*), *pðviknu* (— *vikni*), *pðtègnu* (— *tègni*) . . . , a u Karadžić-Daničićevu naglašivanju je *okrénu*, *povíknu*, *potégnu*; aoristi glagola pete vrste glase *pðkàza*, *nàpìsa*, *pðvèza* . . . nasuprot *pokàza*, *napìsa*, *povèza*; aoristi glagola treće vrste (po tradicionalnoj podjeli) glase *pðleti*, *ùšùti*, *pðžùti* . . . nasuprot *polètje*, *ušùtje*, *požùtje*. Takve ak-

cente donose u svojim gramatikama i Brlić (1850) i Reljković (1767) [*pókàza* (=pòkàzǎ) B403, *pòviknu* B411, *ràzboli se* B235. . .], a prema Ivšićevu tumačenju mogli su se razviti iz prevage naglasnih odnosa glagola četvrte vrste (usp. *zapítati* : *povrátiti*, *zàpītām* : *pòvrātīm*, *zàpīta* : *pòvrāti*), odnosno kao rezultat prijelaza infiksa *-nu-* u *-ni-* (usp. *povíknit* : *povrátit*, *pòvīkni* : *pòvrāti*) i ikavizma (usp. *ušítiti* : *povrátiti*, *ušīti* : *pòvrāti*, *polétiti* : *pomòliti*, *pòletī* : *pòmoli*). Ovo je za Vukušića (1984:133) sjajno mjesto izvođenja naglaske iz jezičnoga ustrojstva: “Samo je čudno donekle što Ivšić nije išao i korak dalje te iz ikavizma izveo i naglaske prezenta kao što su *pòletīm*, *izgorīm*, *dòžwīm*, *òtrpīm*.” Brozović u zborniku *Stjepan Ivšić* (Finka 1996) pravu opoziciju prema istočnomu (Karadžić-Daničićevu) naglašivanju nalazi u izostanku finalne dužine u oblicima s povučanim akcentom, npr. dužine u *ùvrnū*, *pòlomī*, *zàpītā*, *zàgospodovā* prema njegovu su mišljenju posve sigurno nehrvatske. Starčević ima duljinu u 2, 3. l. singulara aorista i to prema postavljenom pravilu: *Na zadnjoj slovki 2 i 3 sobstva jednobroja proshast. samo.: govori, ljùbi bi.* (115) Suvremene hrvatske gramatike donose da krajnja zanaglasna dužina u 2. i 3. licu često izostaje pa se može smatrati neobveznom (HGr:238).

4. Naglasak imperfekta

Budući da je taj oblik vrlo rijedak u zapadnoštokavskim govorima, Starčević ga škrto donosi i naglasak mu je kolebljiv, ali u cijeloj paradigmi ostaje jednak. Uglavnom je u imperfektu usustavljen ili naglasak infinitiva ili naglasak prezenta, prema potvrđenim primjerima u *Ričoslovcici* odnos između dvaju akcenata je uravnotežen. Kolebanja hrvatske prozodijske norme u vezi s imperfektnim akcentom su i danas aktualna. U HGr (1997[2]:240) nalazimo: “Naglasak je imperfekta isti u svim licima. a) U većine glagola isti je kao u 1. l. jedn. prezenta: *gòvorāh* — *gòvorīm*, *krádijāh* — *krádēm*, *vīkāh* — *vīčēm*, *vòžāh* — *vòzīm*, ali *dàrvāh* i *darívāh* — *dàrujēm*. b) Glagoli koji su u 1. l. jedn. imperfekta jednosložni imaju dugosilazni naglasak na morfu *a*: *prāh* — *prāti* — *pèrēm*, *slāh* — *slāti* — *šàljēm*, *žnjāh* — *žėti* — *žnjēm*.” Vukušić (1996) pak tvrdi da je u hrvatskome, osim u glagola prve vrste, imprefektni naglasak prema infinitivu, a ne prema prezentu, dakle *hváliti* — *hváljāh*, *nòsiti* — *nòšāh*, *govòriti* — *govòrāh*, *pītati* — *pītāh*, *kazívati* — *kazívāh*. . . , a Brozović (1996) se ni s ovom načelnom postavkom S. Vukušića o prozodijskoj normi ne slaže tvrdeći da je izvođenje imperfektnoga naglaske iz naglaske infinitiva “knjiška” analogija s aoristom i da od toga nema koristi za naglasnu praksu jer je, ondje gdje imperfekta na zapadu još ima, akcent prezentski. Vukušić je svoje mišljenje donekle korigirao 2007. u četvrtom dijelu *Akademijine gramatike* gdje stoji da je u glagola kojima se razlikuju naglasak infinitiva i prezenta, u imperfektu ipak naglasak pre-

zenta, dakle *hváliti* — *hválīm* — *hváljāh*, *nòsiti* — *nòsīm* — *nòšāh*, *kazívati* — *kàzujēm* — *kàzīvāh* itd. Svi akcentuirani imperfektni oblici u Starčevića (osim *gàrmiashe* 71) upravo su glagoli kojima se dugouzlazni akcent infinitiva mijenja u prezentu u dugosilazni, a u imperfektu su podjednako zastupljena oba akcenta; to je još jedna u nizu činjenica koje pokazuju koliko su nejasni pogledi suvremenih akcentologa o izvornoj zapadnoj akcentuaciji. Naglasak infinitiva je u *písah* 15, 16, 50, 81, *píshashe* 115 (: *písati*); *kárah*, *kárashe*, *kárashe*, *kárasmo* (greškom umjesto *kárahomo*), *kárahote*, *kárahū* 63 (: *káratī*), *dávah* 4 (: *dávati*); *gàrmiashe* 71 (: *gàrmiti*). Naglasak prezenta je u sljedećim primjerima: *ljúbiah*, *ljúbiashe*, *ljúbiashe*, *ljúbiahomo*, *ljúbiahote*, *ljúbiahū* 59 (: *ljúbīm*); *kúpljah* 65 (: *kúpīm*); *cínjah* 65, *cíniah* 65 (: *cínīm*). Dodajmo da Starčević zanaglasnu dužinu ima samo u morfu trećega lica plurala: *imahū* 55, 58, *biahū* 55, *orahū* 57, *mogahū* 70 itd., dok su u suvremenome standardnom jeziku dugi i alomorfi oznake ‘imperfekt’ *ā*, *jā*, *ijā* koji s morfima za lice i broj daju trojake nastavke: *-āh*, *-jāh*, *-ijāh*.

5. Naglasak priloga sadašnjeg

Starčeviću je u deklinabilnim oblicima na *-ći*, tj. participima uvijek dugouzlazni naglasak na penultimi prema pravilu: “Na slovki stojéchoj prid *ch* kao: *karajúchi*, *govoréchi*, *imajúchi*, i ost.” (116); no u glagolskom prilogu sadašnjem Starčević ima akcente koji se potvrđuju u suvremenome standardnom jeziku i u dijalektu oblicima kojima nije dao nastavak *-i*: *kárajuch* 62, *píshuch* 62, *pridávajuch* 36, 41, 46, 67, *mínjajuch* 12, *spúshtajuch* 12, *míshajuch* 19, 118, *dávajuch* 19, *razmísljajuch* 113, *izpovídajuch* 113, *stòjèch* (= *stòjěć*) 103, *raztéruch* 100, *púzuch* 76, *vòzech* (= *vòzeć*) 76, *pridpostávljajuch* 41, *uzmnáxajuch* 34, *dobívajuch* 27, 43, *postávljajuch* 33, *poducsívajuch* 119, *pridàjuch* (= **pridājuć*) 124; *ljùbech* (= *ljùbeć*) 67, *ne tícsuch* (= *tíčuć*) 118, *tràxech* (= *tràžeć*) 118, *krìpech se* (= *krìpeć se*) 123.

Vidimo da u prilogu sadašnjem prevladava naglasak infinitiva, a sporadično se javlja i naglasak trećeg lica množine prezenta. To bitno mijenja pravilo koje postavljaju autori *Velike hrvatske gramatike* o općoj naglasnoj podudarnosti trećega lica množine prezenta i glagolskoga priloga sadašnjeg: “Taj oblik uvijek ima naglasak i zanaglasnu dužinu treće osobe množine prezenta.” (...) “Jedino se u glagola četvrte vrste koji imaju osnovu od tri i više slogova i dugouzlazni naglasak na drugom slogu javljaju uz naglaske prezenta i naglasci infinitiva: *ribáriti* — *ribāre* — *ribārēći* i *ribáreći*, *životáriti* — *živõtāre* — *živõtārēći* i *životáreći*.” (Vukušić i suautori 2007:149) S obzirom na to da se prema Vukušiću unutar sveukupne novoštokavštine zapadnonovoštokavsko naglašivanje najviše uposebilo u glagolskom sustavu, i to na obje razine svoga postojanja: na organskoj i na standardnoj, neočekivana je podudarnost s pravilom o akcentu glagolskoga priloga sadašnjeg

koje daje A. Belić: "... pravilo o jednakosti akcenta priloga vremena sadašnjeg i trećeg lica množ. sad. vrem. — vredi u potpunosti. Ali to je samo ona većina slučajeva o kojoj je napred govoreno; u manje slučajeva akcent je kao u infinitivu. Napr. kod glagola tipa *ráditi* : *râdīm* prilog vrem. sadašnjeg glasi: *râdeći*, a ne *râdēći*; tako i kod svih ostalih te vrste..." (Belić 2000:77) Belić dakle izdvaja glagole s dugouzlaznim naglaskom u infinitivu, a s dugosilaznim u istom slogu 3. l. mn. prezenta u kojih se naglasak priloga sadašnjeg koleba između infinitivnoga i prezentskoga: *hvâlēći* i *hvâlēći* prema *hvâliti* i *hvâlē*. U Starčevićевой je akcentuaciji deset priloga sadašnjih od takvih glagola, u šest je naglasak infinitiva, a u četiri naglasak prezenta, što podržava pravilo u HGr (1997[2]) prema kojem su za hrvatsku naglasnu normu u ovoj kategoriji prihvatljivi dubletni oblici — s naglaskom infinitiva i s naglaskom prezenta. I sam Vukušić (2007:149) priznaje da se na temelju određenih hrvatskih novoštokavskih govora Dalmacije i Slavonije, a mi dodajemo i Starčevićeve Like, ostvaruju naglasci infinitiva u prilogu sadašnjem glagola kao *hvâliti*, *skákati*, ali mu je Ivšićeva dijalektna naglasna građa bila argument više za isključivanje iz naglasne norme hrvatskoga standardnog jezika naglasaka kojima se ostvaruje podudarnost, makar i djelomična, s Daničićevim naglašivanjem. "Za glagolski prilog sadašnji Ivšić je utvrdio ovo pravilo: 'Akcentat je u ovom prilogu obično onakav, kakav je u 3. l. pl. prez.' Tako je obično i u ZD (zapadnom dijalektu, H.D.), pa odatle i standardni naglasci tog oblika: *râdēći*, *vêžūći*, *držēći*, *lètēći*, *sjèdēći*..." (Vukušić 1984:134)

Prema Maretiću (1899) gerundij sadašnji i infinitiv govore se kadšto bez *-i* (čuvajuć, misleć — čuvat, mislit), ali su oba takva oblika dijalektna, često se nalaze u narodnim pjesmama stiha radi, dok ih Karadžić i Daničić nisu nikad pisali. "Pored sadašnjega gerundija, na pr. pletuē ili pletući, bio je u starom jeziku i particip prezenta, t. j. glagolski pridjev..." (...) "Po svoj prilici prosti narod nije ni u starini imao participa prez., t. j. nije ga sklanjao, kao što ga ne sklanja ni danas; imali su ga i sklanjali samo književni ljudi ugledajući se na druge jezike (jedni na crkvenoslavenski jezik, drugi na latinski). Ali ipak ima u narodnome jeziku nekoliko pridjeva, koji su svojim postanjem upravo participi prezenta, t. j. imaju sva tri roda i sklanjaju se u sing. i u plur. To su: *držēć* — *držēća* — *držēće* (t. j. zdrav, jak), *mògûć* — *mogûća* — *mogûće*, *sràmēć* — *sramēća* — *sramēće*, *tèglēći* — *tèglēća* — *tèglēće*, *vrûć* — *vrûća* — *vrûće* (od glagola *vrěti*); ovamo idu i riječi: *nosēća* (žena), *tèkûćâ* (voda)." (Maretić 1899:196)

Vidimo da se u oblicima pridjeva ženskoga i srednjega roda akcent s prvih slogova prenosi na zanaglasnu dužinu, i to u obliku uzlaznog akcenta. U Daničića ima jedna grupa glagola koja u prilogu sadašnjem ima takav akcent. To su glagoli treće vrste naglasnoga tipa *žèljeti* — *žèlīm* : *žèlēći*; tako: *gorēći*, *grmēći*, *letēći*, *držēći*, *bježēći*, *bojēći se*, *ležēći*, *trčēći*, *stojēći*

itd., takvo je i *hotéci* uz *hòtēci*. Kao što je rečeno, prema Vukušiću je novoštokavski lik priloga sadašnjeg kao *držéci* istočni i nastao je od lika *držēci*, a novoštokavski lik priloga sadašnjeg kao *držēci* zapadni i nastao je od lika *držēc(i)* (← *držēci*). Belić misli drugačije: “Istina je da je takav prijenos akcenata dijalekatska ili jezička obična crta slovenačkog jezika ili kajkavskog dijalekta, napr. u slovenačkom jeziku: nesóč, tekóč, cvetéče i sl.; u kajk. kradúci, zovúci, premišlajóč, zgañajóuci i sl. (sve po Valjavcu, Rad 110, 1–10).” (Belić 2000:77) “Ali se danas sa pouzdanošću može reći da ti glagoli pored akcenta koji odgovara Daničićevu i Vukovu, imaju i u ovim slučajevima obično: *žèlēci*, *bèžēci*, *bòjēci se*, *vřvēci*, *gòrēci*, *gr̃mēci*, *lèžēci*, *dr̃žēci*, *sèdēci*, *tr̃čēci* i sl., tako da se oni potpuno slažu sa glagolima tipa: *zelèneti* : *zelènēci*, *crvènēci* i sl. koji tako glase i kod Vuka i Daničića.” (Isto:78) Ponovno se pokazuje da se određena naglasna obilježja koja Vukušić drži specifičnima za zapadnonovoštokavsko naglašivanje nalaze u polju podudarnosti istočnoga i zapadnoga novoštokavskog naglašivanja, tj. da su i hrvatskoj i srpskoj naglasnoj normi prihvatljivi samo likovi tipa *držēci*. Ostaje pitanjem odakle Starčeviću u deklinabilnim oblicima na *-ci* dugouzlazni naglasak na penultimi. Naime kada se prilog upotrijebi u pridjevnoj službi, može mu se akcent i drugačije promijeniti. U Brlićevoj gramatici čitamo npr.: *razvezujúci*, à, è, 118 i *razvezújuć* 119, *sjekúci*, à, è 127 i *sjékuć* 127, *izkapajúci*, à, è 113 i *izkápujuć* 113 i dr. Znak ´ u tim primjerima označuje akcent ~ (*razvezujúci*) pa novoštokavski korelati participa glase: *razvezujúci*, *sjékući*, *izkapajúci*. I Mažuranić akcentuira participe tako te njegov akcent sasvim odgovara Brlićevu: *pitàjúci*, *govòrēci*, *kupùjúci*, *kraljùjúci*, *gledàjúci*, *davàjúci*, *bičùjúci* (*Slovn. Hrv.* 103). Na *-uci*, *-eci* je dugosilazni naglasak (prema neoakutu u čakavskom) pa Mažuranić primjenjuje pravilo o oslabljenom pomicanju naglasaka: “Participij pako sadanji ima naglašenu tvorku: *úci*, *éci* pa slovke, kojim-se ova tvorka dodaje, izgube naglasak i dužinu koju imaju pa se kao proklitike naslone na tvorku po \$. 50. n. p. *dmúci*, *ā*, *ē* (=dmúci, ā, ē; H.D.)...” (103)

Vukušić dakle točno smatra da je akcent kao *držēci* postao od primarnoga *držēc(i)*, a akcent kao *držéci* od primarnoga *držēci*, ali kad bi akcent tipa *držéci* bio isključivo istočnonovoštokavska činjenica, Starčević ga ne bi mogao imati u popridjevljenim priložima. Oblici na *-uci/-eci* osjećali su se kao neodređeni i određeni pridjevski oblici što se obično tumači naknadnim stranim knjiškim utjecajem, ali to može biti i ostatak starijega jezičnog stanja (HGr:1997[2]:633). To je Starčević, kao i Daničić, zasigurno u svome dijalektu čuo i time se u *Ričoslovinci* poslužio.

6. Naglasak priloga prošlog

Starčević u *Ričoslovcici* ima *dionorics sadashnjega* i *proshastoga vrimenta*, tj. particip sadašnji i prošli te *priricsno vrime*, tj. glagolski prilog sadašnji. Nedostaje prilog prošli, što potvrđuje Maretićevu tvrdnju da je taj oblik veoma rijedak u narodnom govoru: “Vuk, istina, u rječniku (1818) LXI. kaže, da se prošli gerundij upotrebljava ‘u govoru’ (t. j. običnom, prosto-narodnom), na pr. *došavši* (on, ona, ono) u kuću reče mu, *poigravši* malo sjede, *rekavši* to uze ga za ruku, *poradivši* daće Bog...” (...) “Meni se sve čini da je Vuk dotjerujući narodne pripovijetke za štampanje pometao prošle gerundije mnogo obilnije, negoli ih narod govori...” (Maretić 1899:196) U standardnome hrvatskom jeziku naglasak je ovoga priloga obično kao u infinitivu: *zapítati* — *zapítavši*, *gñuti* — *gñūvši*, *zaželjjeti* — *zaželjēvši*, *kupòvati* — *kupòvāvši*, *pěci* — *pěkāvši*... Što se tiče glagola prve vrste, u njih je nazočan i naglasak starijega podrijetla: *pěkāvši*, *ispěkāvši*, *trésāvši*, *istrésāvši*. Takav je naglasak u hrvatskome standardnom jeziku rjeđi te ima normativni status kao i infinitiv *pěci*, *ispěci*, *trěsti*, *istrěsti*. Primjeri kao *dòšāvši* imaju naglasak pridjeva radnog ženskoga roda, usp. *dòšla* prema infinitivu *dôci* (*dóci*) (HGr:245), ali se u dvostruko prefigiranih oblika kao *nadòšāvši*, *pridòšāvši* naglasak može upraviti prema infinitivnomu: *nādōci* — *nādošāvši*, *pridōci* — *pridošāvši*, što je prema Vukušiću (2007) normativno bolje rješenje.

Starčević u participima perfekta označuje samo dužinu krajnjega vokala: *bivshì*, *bivshà*, *bivshè* 53, *imavshì*, *imavshà*, *imavshè* 57, 66, *oravshì*, *oravshà*, *oravshè* 59, 66, *ljubivshì*, *ljubivshà*, *ljubivshè* 61, 66, *hotivshì*, *a*, *e* 68, *rekavshì* 69, *ishavshì* 69, *mogavshì*, *a*, *e* 70... Iako u poglavlju *Od dionoricsi* (72) ne navodi prilog prošli, već samo prilog sadašnji, za koji tvrdi da ga sigurno *jezik iliricski imade* i to pokazuje primjerom: *Shtedech i poslujuch sticsu se bogatstva, a shtijuch poznanja.*, vidi se da je Starčević ipak imao na umu funkciju priloga prošlog jer ga u tekstu upotrebljava ondje gdje se on može zamijeniti zavisnom rečenicom i ne označuje mu dužinu krajnjega vokala: “Kako je svarha tvògà putòvanja misto, u koje potèxèsh, kamo DOSHAVSHI (markacija moja, H.D.) upocsivash; tako je Bog svarha dilah tvojih naj poslidnja...” (...) “... doklen ga STIGNUVSHI ù njem upocsinèsh.” (12)¹⁶

¹⁶Akcentuiran prilog prošli imaju Brlić (1850) i Mažuranić (1861). Akcent ovoga oblika u Brlića odgovara standardnomu akcentu, npr. *mòràvši* (=mōrāvši) C114, *razvèzàv* (=razvèzāv) 119, *zadržàv* (=zadržāv) 138, a akcent je u pridjevima kao u priložima, npr.: *izkopàvši*, -à, -è (=izkopāvši, -ā, -ē) 113. U Mažuranića je različit akcent likova na -v/-av od akcenta likova na -vši/-avši: *ìmenovav*, *nāpastovav* (=ìmenovav, nāpastovav) 106 : *imenòvāvši*, *napastòvāvši* 106; a u pridjevima ima naglasak kao u priložima na -vši, npr. *bìvši*, -ā, -ē (=bivši, -ā, -ē) 106, *dòbivši* 106, *imenòvāvši* 106 itd.

7. Zaključak

Za zapadnonovoštokavsko naglašivanje u posljednje se vrijeme nastoje apstrahirati naglasne vrijednosti pojedinih novoštokavskih govora proglašavajući ih jezgrenima za hrvatsku naglasnu normu pa se dokazuje nepostojanje određenih naglasnih uzoraka u zapadnoj novoštokavštini. Rekonstrukcija akcentuacije u prvoj hrvatskoj gramatici koja opisuje četveroakcenatski sustav i usporedba te akcentuacije s Daničićevim naglašivanjem pokazuje koliko su nejasni pogledi hrvatskih akcentologa o “izvornoj” zapadnoj akcentuaciji koja bi trebala predstavljati temelj hrvatske naglasne norme. Jasno je da konzistentne zapadne akcentuacije nema i da između pojedinih zapadnih organskih novoštokavskih idioma postoje veće naglasne razlike nego između zapadnonovoštokavskog naglašivanja kao cjeline i Daničićeva naglašivanja.¹⁷ Time se ne poriče postojanje naglasne posebnosti hrvatskoga jezika prema srpskome jeziku jer, složit ćemo se s Vukušićem (1984:126), “... određeni naglasnici nisu bolji ili gori zato što su Vuk-Daničićevi ili čiji drugi, već zato što se njima bolje ili gore ostvaruje priopćavanje.” Zato svako istraživanje kojim se želi doći do rezultata koji bi bili relevantni za normativne zahvate treba prilagoditi hrvatskoj naglasnoj raslojenosti, a ne tu raslojenost reducirati na odnos “hrvatskoga” i “srpskoga”.

8. Literatura

- Anić, V. (1968) Akcenat u gramatici Šime Starčevića, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 7 (1965/1966, 1967/1968), sv. 7: 70–88.
- Anić, V. (1991) *Rječnik hrvatskoga jezika*, Novi Liber, Zagreb.
- Barić, E. i suautori (1997[2]) *Hrvatska gramatika*, Školska knjiga, Zagreb.
- Barić, E. i suautori (1999) *Hrvatski jezični savjetnik*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Pergamena — Školske novine, Zagreb.
- Belić, A. (2000) *O različitim pitanjima savremenog jezika*, Beograd.
- Brlić, I. A. (1850[3]) *Grammatik der illyrischen Sprache*, Zagreb.
- Brozović, D. (1970) *Standardni jezik*, Matica hrvatska, Zagreb.
- Daničić, Đ. (1850) *Mala srpska gramatika*, Beč.
- Daničić, Đ. (1892[8]) *Oblici hrvatskoga ili srpskoga jezika* (prir. T. Maretić), Zagreb.
- Daničić, Đ. (1896[2]) *Akcenti u glagola*, JAZU, Zagreb.
- Daničić, Đ. (1913[2]) *Akcenti u imenica i pridjeva*, JAZU, Zagreb.

---

¹⁷Za donošenje konačnih zaključaka o provenijenciji akcenatskih tipova u *Srpskim akcentima* valjalo bi detaljno obraditi sve govore za koje se pretpostavlja da su mogli utjecati na Daničićev akcenatski idiom (Daničić je rođen u Novom Sadu, a majka mu je bila iz Sombora). Osim toga postoje razlozi zbog kojih se može reći da je Daničićev naglasak novoštokavska konstrukcija koju je on izgradio (v. priloge Brozovića i Anića u *Zborniku o Đuri Daničiću* koji su uredili Torbarina, Isaković 1981).

- Finka, B. (1996) *Stjepan Ivšić — zbornik radova sa znanstvenoga skupa Stjepan Ivšić i hrvatski jezik*, Zagreb: HAZU; Orahovica: Matica hrvatska, ogranak.
- Ivšić, S. (1911) *Prilog za slavenski akcenat*, Zagreb, p. o.: Rad JAZU, 187.
- Ivšić, S. (1913) Današnji posavski govor, *Rad JAZU*, 196.
- Kapović, M. (2008) Razvoj hrvatske akcentuacije, *Filologija*, 51 (poseban otisak), Zagreb.
- Karadžić, V. Stefanović (1935[4]) *Srpski rječnik istumačen njemačkim i latinskim riječima*, Štamparija Kraljevine Jugoslavije, Beograd.
- Klaić, B. (1958) O akcentu aorista, *Jezik*, 6: 128–136.
- Maretić, T. (1931[2]) *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Zg.
- Martinović, B. (2002) Naglasak glagola u najnovijim rječnicima, *Jezik*, 49: 176–182.
- Mažuranić, A. (1861[2]) *Slovnica Hrvatska*, Zagreb.
- Relković, M. A. (1767) *Nova slavonska i nimacska grammatika. Neue Slavonisch und Deutsche Grammatik*, Zagreb.
- Sladojević, P. (1960) Kvantitet završnog samoglasnika u 3. licu množine aorista i imperfekta, *Naš jezik*, 10, sv. 3–6.
- Starčević, Š. (1812) *Nòvâ ricsòslovica ilirická vojnicsoj mladosti krajicsoj poklonjena trúdom i nástojànjem Shíme Starcsevicha rupnika od Novoga u Líci*, Slovima Gaspara Weis, Trst. Pretisak: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2002.
- Škavić, Đ. (1993) Naglasne promjene prefigiranih oblika glagola na *-jeti, -ati, -iti*, *Govor*, 10: 39–47.
- Šonje, J. (gl. urednik, 2000) *Rječnik hrvatskoga jezika*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža i Školska knjiga, Zagreb.
- Tafra, B. (1993) *Gramatika u Hrvata i Vjekoslav Babukić*, Matica hrvatska, Zagreb.
- Torbarina, J., Isaković, A. (1981) *Zbornik o Đuri Daničiću*, Zagreb: JAZU — Beograd: SANU.
- Vuković, Z. (1978) O glagolskoj naglasnoj tipologiji, *Jezik*, 24: 33–42.
- Vukušić, S. (1984) *Nacrt hrvatske naglasne norme na osnovi zapadnog dijalekta*, Istarska naklada, Pula.
- Vukušić, S., Zoričić, I. i Grasselli-Vukušić, M. (2007) *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*, Nakladni zavod Globus, Zagreb.

Notes on the accentuation of Starčević's grammar

The author explores to what degree and in what way the neoštokavian accentual system is represented in a grammar that was written early in the nineteenth century with an intention to be a grammar of the “literary” language, not a grammar of a single dialect. The accentuation of The New Illyrian Grammar is considered diachronically, especially in relation to the normative endeavors and accentual legacy of Karadžić and Daničić. The focus of the paper are the morphological accentual patterns of verbs. The

paper determines the overlap (or lack thereof) between Daničić's eastern neoštokavian accentuation and the western neoštokavian accentuation of The New Illyrian Grammar. The author provides information on a number of examples and categories that appear as codified or current variants in standard Croatian pronunciation.

Key words: Croatian accentuation, Šime Starčević, grammar, codification, language use

Ključne riječi: hrvatska akcentuacija, Šime Starčević, gramatika, kodifikacija, uzus